

ПОЕТИКА РАННЬОЇ ЛІРИКИ Ю.БОРШОША-КУМ'ЯТСЬКОГО

Анотація. Стаття присвячена дослідженню своєрідності ранніх збірок Ю.Боршоша-Кум'ятського. Простежено еволюцію лірики поета від фольклорних зразків до власного оригінального стилю, позначеного поетикою імпресіонізму

Ключові слова: фольклоризм, романтизм, імпресіонізм, еволюція, колористика.

Résumé. L'article est consacré à l'étude de l'originalité des premiers recueils de Y.Borchoch-Koumiatsky. L'évolution du lyrique du poète est observée, dès les modèles folkloriques jusqu'à son propre style original, marqué par la poétique de l'impressionnisme.

Mots-clés: folklorisme, romantisme, impressionnisme, évolution, coloristique

Поетичний дебют Ю.Боршоша-Кум'ятського відбувся в 1924 році на сторінках журналу “Наш рідний край”. 20-30 роки позначені високою продуктивністю, активізацією творчого потенціалу митця. За цей час побачили світ шість збірок поета: “Весняні квіти” (1928), “З мого краю” (1929), “Країна див” (1934), “В Карпатах світає” (1935), “З наказу роду” (1938), “Кров кличе” (1938).

Поетика Ю.Боршоша-Кум'ятського перебувала в полі зору дослідників літературного процесу 20-30-х років ХХ ст. У цей час з'явилися ряд статей В.Бирчака, Є.Маланюка, С.Гординського та ін., у яких окреслювалися головні тенденції розвитку поезії Закарпаття. У періодичних виданнях того часу були опубліковані рецензії Є.Маланюка, В.Бирчака, А.Гарасевича, в яких аналізуються особливості поетики, головні мотиви лірики Ю.Боршоша-Кум'ятського. Однак ці окремі статті не дають повного уявлення про еволюцію творчості поета. Тому ми ставимо собі за мету дослідити своєрідність ранніх збірок митця.

У віршах періоду початківства Ю.Боршош-Кум'ятський виявив небагато своєрідності, самостійної творчості. Поет не одразу спромігся на власний стиль, на свою оригінальну проблематику та поетику. Народна пісня, “відфольклорна” поезія була для молодого автора першим джерелом творчого натхнення. Другим джерелом стали літературні впливи. Поет пильно студіював кращі зразки українського письменства, зокрема творчість Т.Шевченка, С.Руданського, І.Франка, Лесі Українки, О.Олеся, П.Тичини. На закарпатському терені особливий вплив на початкуючого поета мали вірші В.Гренджі-Донського. Мотиви поезій, об'єкт зображення (зелена Верховина, ґруні, степи, нужденне життя горян), образні збіги зближують лірику обох поетів. Ця подібність дала підставу чеському критику А.Гартлу назвати першу збірку Ю.Боршоша-Кум'ятського варіаціями поетичної творчості В.Гренджі-Донського [13, с.19]. Тенденцію до переспівування відомих творів української літератури помітив у поета і К.Заклинський, який у рецензії на збірку “Весняні квіти” підкреслював, що в його ліриці забагато впливів. На думку критика, Ю.Боршош-Кум'ятський “мусить дбати більше про безпосередні життєві враження, а менше про книжкові” [7, с.110].

Літературні впливи, особливо П. Тичини, позитивно позначилися на поетичному зростанні Ю.Боршоша-Кум'ятського. “Не знаю, якими

путівцями, – згадував поет, – через круті карпатські перевали, через кордони й заборони прийшла у наш край та й оселилася в ньому збірка віршів Павла Тичини “Сонячні кларнети”. Але в 1925 році вона потрапила до моїх рук, і вже я з нею не розлучався: читав удома, в школі, під час прогулянки і дивувався, дивувався... Такої тонкої психологічної музики раніше я не чув... Тичина пробудив у мені дух творчості” [5, с.186].

У збірці “Весняні квіти” окреслена традиційна для романтичної лірики проблематика: любов до рідної землі, мови, природи, народної пісні, декларація свого поетичного призначення. Автор будував свій художній світ на основі образів того ж традиційного змісту, що закріпився за ними протягом століть. У першій книзі особливо відчутне тяжіння Ю.Боршоша-Кум'ятського до фольклорних асоціацій, наскрізного паралелізму, деминутивних форм, усталених епітетів (*вода студененька, вітер холоденький, вівчар молоденький, овечки біленькі, пісні веселенькі, синє море*).

Друга збірка Ю.Боршоша-Кум'ятського “З мого краю” відбиває досить широкі літературні впливи, зокрема І.Франка, Лесі Українки, О.Олеся, П.Тичини, В.Гренджі-Донського. Але в порівнянні з попередньою в ній уже розширюється проблематика, образна символіка, колористика, жанрова палітра творів. Поезії книги згруповані за циклами, що дає можливість краще простежити логіку поетичної думки, рух авторського світовідчуття. Цикли Ю.Боршоша-Кум'ятського як “групи творів, свідомо об'єднаних автором за жанровим, тематичним, ідейним принципом...” [12, с.398-399] “Закутий орел”, “Зів'ялі квіти”, “Убогий край” і, певною мірою, “Лісові пісні” пов'язані спільним мінорним настроєм, картинами поневірянь закарпатців, іноді з елементами натуралістичної поетики, ключовими образами закутого й вільного орла, образами чорних круків, ярма, кайданів, ланцюгів. Контрастом до них є цикл “Срібна хвиля”, де зібрані вірші переважно пейзажного плану. Краса довілля, одухотворена природа, уславлення рідної Верховини, радість від зустрічі з коханою – головні мотиви циклу.

На відміну від першої збірки, де переважає фольклорне трактування кольору, в другій колористика посутньо розширюється і колір “служить будівельним матеріалом” у конструюванні художнього образу, розширюючи тим самим асоціативні можливості художнього світу” [9, с.84]. Пей-

заж циклу “Срібна хвиля” найчастіше постає в срібному та золотому освітленні: *срібна хвиля, срібна роса, срібний шум, хвиля сріблиста, золотий ранок, злате сонце, золота весна*, що наповнює світ поезії мажорними тонами.

У вірші “А на селі журба і сум” торжество сил зла передано за допомогою оксюмору, що підкреслює дисгармонію людського життя: “*Регочеться дикий глум, Регочуться муки й болі*”; “*Весело лиш крук закричав*”. Картини народних страждань увиразнюються досить високою частотністю використання тропів чорно-червоної кольорової гами: “*чорні жалі*”, “*чорний туман*”, “*чорні круки*”, “*червоні рани*”, “*червоні роси*”, “*В павутині кривавих зойків*”. Трагічна тональність образу крові підсилюється синестезійним епітетом: “*пахуча кров*”. Чорний і червоний кольори – “сильні” за своєю енергетикою. У широкому аспекті їх палітру можна окреслити як бінарну опозицію “життя-смерть”. Чорний колір “майже повсюдно є кольором негативних сил і сумних подій” [10, с.410]. Контекст функціонування червоної барви більш складний і неоднозначний. “Червоний – колір життя, вогню, війни, енергії, агресії, небезпеки, революції, імпульсу, емоцій, пристрасті, кохання, радості життєвої сили, здоров’я, фізичної сили і молодості. В символізмі його іноді пов’язували із злом...” [10, с.167-168]. Червоний колір у загальну картину збірки “З мого краю” вносить щось сумне, трагічне, це колір крові, з яким пов’язана символіка смерті. Опозиція “червоне-чорне” яскраво відбиває антигуманність людського життя, заснованого на несправедливості.

Високою драматичною напругою позначені соціально-релігійні поезії Ю.Боршоша-Кум’ятського, витримані у законах жанру молитви (“Та що мені з того...”, “Молитва”). Реалістичні замальовки нужденного животіння поетових земляків ліризуються натхненнями зверненнями до Сина Світла з благанням відвернути лихо: “*Отче наш розп’ятий, дай хліба, здійми з нас кайдани, спаси наш край від неволи*” [5, с.59]. Образи Христа, червоних ран дозволяють поетові розкрити одвічні страждання, муки, котрі терпить рідний край, де навіть “*сам Бог розп’ятий, висить на хресті і ронить кров*”. Антонімічну пару до образу Божого Сина утворюють постаті юд, пілатів – уособлення холодного, байдужого споглядання та підлої зради. Боршош-Кум’ятський, трансформуючи традиційні євангельські образи, не випадково подає їх у множині, підкреслюючи цим типовість і надчасовість, повторюваність ситуацій морального вибору.

Збірка “Країна див” має підзаголовок: “соціальні поезії”. Слід зазначити, що Ю.Боршош-Кум’ятський ніколи не демонстрував асоціальності, але саме тут соціальна проблематика стає домінуючою. Наскрізним композиційним прийомом збірки є засіб антитези, який набуває ключового концептуального значення. За твердженням Е.Соловей, “...найперше сила поетичної антитези проявляється в її “моделюючій” здатності: визначивши присутні життєві опозиції, розвівши і про-

тиставивши їх, поет означає тим самим найсуттєвіші контури світобудови” [10, с.322]. За допомогою прийому соціальних антитез “*багатства і нужди*”, “*журби й пісень*” побудований програмний вірш збірки – “Країна див”. Зловісне, почасти символістське нагнітання похмурого настрою досягається за допомогою лексем, що мають негативну конотацію: “*Країна сутінків, смерті, жорстокого горя, розритих могил*”. Це край, у якому “*віками даремно лунають прокляття*”; “*льються народні сльози*”, край, що “*не зродив свого Мойсея*”.

У збірці “Країна див” спостерігається початок формування індивідуального стилю Ю.Боршоша-Кум’ятського, що виявляється передусім у тяжінні до іменникових форм. Те, що частотність вживання іменників, прикметників у поета набагато вища, ніж дієслівних форм, дало підставу В.Бирчаку зробити висновок, що накопичення іменникових форм не викликає “бажаних вражень”. [...] “Вірші Ю.Боршоша-Кум’ятського не малюють нам тих понять образиво, і це найбільша хиба тих віршів” [2, с.2]. На нашу думку, ця прикметна ознака творчості митця дає підставу говорити про інтровертний характер його світовідчуття, про особливе суб’єктивоване відображення зовнішнього світу з переважанням у структурі віршів елементів зображальності.

Наступна збірка Ю.Боршоша-Кум’ятського “В Карпатах світає”, що побачила світ у видавництві “Пробоем”, засвідчила зростання поетичної майстерності автора. Характерне й те, що в цій книзі соціальна проблематика відходить на другий план, а на перше місце виходить національно-патріотична.

У передмові до збірки редакція зазначала, що, підтримуючи видання патріотичної лірики, має своїм завданням за допомогою художнього слова “змобілізувати українську душу”, “національну силу спрямувати до мети” [8, с.2].

Якщо в збірці “Країна див” основними були жанри ліричної медитації, ліричного нарису, то тут превалюють поезії-заклики, вірші-декларації, присвяти, пейзажні замальовки, позначені впливом імпресіоністичної поетики. Суттєво змінюється спосіб малювання пейзажу. На відміну від попередніх книг Ю.Боршоша-Кум’ятського, де природа досить часто зображувалась за фольклорними зразками або виконувала функцію контрасту до соціальних негараздів, у збірці “В Карпатах світає” пейзаж стає самодостатнім об’єктом зображення, оригінальним набутком митця. У творенні пейзажних малюнків поет вдається до деталізованих описів, нюансування барв, звуків, часто з акцентцією на імпресіоністичних прийомах. Цю тенденцію поезій автора помітив Ю.Балега, підкреслюючи, що “пейзажна лірика Ю.Боршоша-Кум’ятського 30-х років позначена легеньким нальотом імпресіонізму. Малюючи картини рідної природи, поет намагався схопити й передати не так конкретний пейзаж, як скоріше власне враження, власне сприйняття природи” [1, с.7].

Цікавим з погляду поетики імпресіонізму є вірш “Маніфестація”, в якому похід народу передано через “атомізування”(О.Черненко) настрою юрби із застосуванням коротких, здебільшого називних речень, психологічних образів оточуючого світу. Очевидно, що Ю.Боршош-Кум’ятський сповідував принципи французьких малярів-імпресіоністів, котрі звертали велику увагу на міський пейзаж, головним об’єктом змалювання якого був рух міста, мінливість вулиць, показ (виокремлення) людини в юрбі. Все це змінювалось під впливом освітлення (пленеру) та настрою автора. У поезії Ю.Боршоша-Кум’ятського ошадливими, лаконічними фразами, що нагадують поетику В.Чумака, передано рух мас:

*Улицями похід ожив,
Зітхнув,
тремтить,
кров,
груди,
і гордість,
Дух палкий горе вітром мете...
Народ іде... [3, с.6].*

Лейтмотивом віршів національно-патріотичної проблематики Ю.Боршоша-Кум’ятського є пробудження народу: “Прокинулась наша сонная країна”. Наслідуючи Лесю Українку, поет заклик

кає своїх земляків: “Гей, візьмемо слово огнисте за зброю”.

У збірці “В Карпатах світає” Ю.Боршош-Кум’ятський вперше звернувся до теми Гуцульщини, яка в наступних поетичних книгах стане провідною. Рецензент збірки, що підписався криптонімом Дан, відзначає, що вірші, в яких поет розписує “барвисту картину гуцульського життя..., вийшли в Кум’ятського найбільш безпосередніми й мистецькими...”. Критик наголошує на символічному звучанні поезій книжки: “Зокрема ж ціла збірка надихує нас відвагою, що в Карпатах справді світає, що молоде закарпатське покоління живо й річево сприймає сучасну дійсність і готовність її формувати по-новому” [6, с.4].

Збірки “З наказу роду” та “Кров кличе” засвідчили новий етап розвитку поетичної творчості Ю.Боршоша-Кум’ятського. Ними завершується еволюція поета у другій половині 30-х років. Автор відходить від соціальної проблематики, лірика його набуває послідовно імпресіоністичного забарвлення, що виявляється на стилістичному, синтаксичному та образному рівнях. Другою ознакою поезії Ю.Боршоша-Кум’ятського стала орієнтація на пражську школу з її закликами до державності України, “прометеївською” відвагою й жертівністю.

Література

1. Балега Ю. Творчість Ю.Боршоша-Кум’ятського // Червона калина. – Ужгород: Карпати, 1980. – С. 3–14.
2. Бирчак В. Ю. Боршош-Кум’ятський “Країна див” // Українське слово. – 1934. – 10 травня. – С. 2–3.
3. Боршош-Кум’ятський Ю. В Карпатах світає. – Прага: Пробоем, 1935. – 30 с.
4. Боршош-Кум’ятський Ю. З мого краю. – Ужгород, 1929. – 79с.
5. Боршош-Кум’ятський Ю. Червона калина. – Ужгород: Карпати, 1980. – 224 с.
6. Дан. “В Карпатах світає” // Дажбог. – 1935. – 30 червня. – С.4.
7. Заклинський К. Ю.Боршош-Кум’ятський: Весняні квіти. Ужгород, 1928 // Підкарпатська Русь. – 1928. – Ч. 5. – С. 109–111.
8. Передмова [Книгозбірня “Пробоем”] // Боршош-Кум’ятський Ю. В Карпатах світає. – Прага, 1935. – С. 2.
9. Рисак О. Лесин дивосвіт. – Львів: Світ, 1992. – 184 с.
10. Соловей Е. Українська філософська лірика. – К.: Юніверс, 1999. – 368с.
11. Тресиддер Дж. Словарь символов. – М.: Фаир-пресс, 1999. – 448 с.
12. Цикл // Краткая литературная энциклопедия / Гл. ред. А.Сурков. – М: Сов. энциклопедия, 1975. – Т.8. – С. 398–399.
13. Hartl A. Literarni obrozeni Podkarpatskych Rusinu v letech 1920-1930. Praha: Nakladem vlastnim, 1930. – 70 s.